

Тема: Українська держава.

План:

1. Українська держава і територія держави України.
2. Політико-географічне положення України: глобальне, регіональне, сусідське. Політико-економічна оцінка державного кордону України.
3. Реформування адміністративно-територіального устрою України.

Українська держава і територія держави України. Згідно з Конституцією, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Територія держави — це частина земної поверхні (суходіл, акваторія), територіальні води (у межах 12 морських миль від морського узбережжя; одна морська миля становить 1852 м), повітряний простір та надра (у межах державного кордону та територіальних вод), на які поширюється суверенітет цієї держави та здійснюється державна влада.

Україна розташована в Північній півкулі, на південному заході Східноєвропейської рівнини. Її територія порівняно компактна, вона простягається із заходу на схід на 1316 км, а з півночі на південь — на 893 км.

Згідно з наказом Державного комітету природних ресурсів України від 20 травня 2005 р., визначено, що географічний центр України розміщений на північній околиці села Мар'янівка Черкаської області (координати: 49°02' пн. ш. і 31°29' сх. д.).

Площа нашої країни — 603,7 тис. км², що становить 5,7% території Європи. За цим показником вона посідає друге місце в цій частині світу (після Росії). Значні розміри та особливості конфігурації обумовлюють певні відмінності в природних умовах на території країни. Зокрема, вони проявляються у формуванні лісостепової та степової природних зон із притаманними їм чорноземами.

На півдні територія України виходить до Чорного й Азовського морів, протяжність берегової лінії становить понад 2 тис. км. Вода в морях у літній період прогрівається до +23...+25°C і вище, узимку Чорне море майже не замерзає. Це впливає на особливості клімату прибережних районів.

Моря з'єднує Керченська протока й відділяє Кримський півострів, у східній частині якого простягнувся Керченський півострів. Берегова лінія досить розчленована, має численні затоки, бухти, лимани. Островів мало, найбільший — Джарилгач (площа лише 62 км²). Він розташований у Чорному морі й омивається водами Каркінітської та Джарилгацької заток.

Політико-географічне положення України: глобальне, регіональне, сусідське. Політико-економічна оцінка державного кордону України. На процеси, що відбуваються в країні, значною мірою впливає її *політико-географічне положення*. Воно визначається просторовим положенням і відносинами з іншими державами світу та їхніми групами з точки зору прагнень

реалізувати політичні, економічні та військово-стратегічні інтереси. Сучасна наука аналізує розвиток подій щодо політико-географічного положення країни на різних рівнях: глобальному (загально-світовому), регіональному та сусідському. Значення глобального рівня особливо посилюється у зв'язку з процесами глобалізації. Вони проявляються у збільшенні обсягів міжнародної торгівлі, руху капіталів, переміщенні робочої сили, обміні інформацією.

Сучасне політико-географічне положення України слід розглядати як результат взаємодії з уже існуючими та новими центрами політичного впливу. На глобальному рівні Україна розташована в помірному поясі Північної півкулі. Саме тут зосереджена більшість найпотужніших в економічному й військово-політичному відношенні країн. Це створює для України сприятливі передумови для входження у глобальні політичні та економічні структури.

Найбільше значення мають три центри «сили»: США, високо-розвинені країни Європи та Японія (частина території цієї держави розташована в помірному поясі). Для положення України щодо США та Японії характерна значна віддаленість. Сполучення із цими країнами можливе тільки з використанням морського або повітряного транспорту. У той самий час відносини України зі США зараз розвиваються в бік зміцнення.

Положення України щодо високорозвинених країн Європи має не тільки глобальний, але й регіональний характер. Держава має широкий вихід до цих країн, а більшість їхніх столиць віддалені від українських кордонів на відстань до 2 тис. км. На сучасному етапі високорозвинені країни Європи прагнуть посилення ролі регіону у світі. Тут формується один із потужних інтеграційних центрів економічного розвитку, політичного впливу та військової могутності (провідна роль належить Німеччині та Франції). З іншого боку, західноєвропейські країни зацікавлені у збереженні військової присутності США та розширенні НАТО на схід.

Характерною ознакою сучасної політичної ситуації у Східній Європі є посилення розмежування між західними й східними сусідами України. На заході активно реалізується прагнення більшості країн інтеграції в європейські економічні (ЄС) і трансатлантичні військово-політичні (НАТО) структури. На сході відбувається зміцнення колективної безпеки в межах військово-політичної міжнародної організації у складі Росії, Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану.

Водночас значна частина країн, що утворилися на території Радянського Союзу, виходить із-під російського впливу. Політична ситуація у Східній Європі також змінюється. На неї впливають відносини між Росією та НАТО (передусім зі США) та ситуація в Україні. Зважаючи на те, що стратегічною метою зовнішньої політики нашої держави є не тільки європейська, але і трансатлантична інтеграція, Україна вживає комплекс заходів, спрямованих на

наближення до НАТО. Ці кроки обумовлені необхідністю забезпечити надійний захист територіальної цілісності та суверенітету.

Територія України обмежена *державним кордоном*. Це лінія та уявна вертикальна поверхня, що проходить через цю лінію, яка відділяє суходіл, води, надра та повітряний простір держави. Загальна протяжність кордону становить близько 7 тис. км. Він зовсім не схожий на пряму лінію, що збільшує його протяжність. Відповідно до Гельсінських угод, підписаних главами 33 держав у 1975 р., кордони країн є непорушними. На сухопутну ділянку кордону припадає 5638 км. Вона пролягає низовинами й височинами Східноєвропейської рівнини, Середньодунайською низовиною, річками (зокрема Західним Бугом, Дністром, Дунаєм), Карпатами. Отже, кордони України проходять переважно рівнинними районами, гори займають незначну територію. Україна має сім сухопутних сусідів — Білорусь, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Росія. По морю Україна межує з Румунією та Росією. Отже, ці дві країни є як сухопутними, так і морськими сусідами України.

Велика кількість сусідів — сприятлива особливість політико-географічного положення України. Завдяки цьому вона має більше можливостей для виходу в зовнішній світ. Понад третина сухопутного кордону України припадає на Росію. Зараз він є зоною нестабільності.

Реалізації пріоритетного напрямку в зовнішній політиці України сприяє сусідство з країнами — членами ЄС: Польщею, Словаччиною, Угорщиною й Румунією. Польща найбільш послідовно підтримує прагнення України увійти до цієї організації.

Порівняно невеликі кордони з Угорщиною та Словаччиною важливі з точки зору виходу України в Європу. Відносини з Румунією переважно визначаються проходженням кордону по нижній течії Дунаю.

Серед двох інших сусідів більш протяжний кордон із Молдовою. Значна його частина проходить по Дністру. Завдяки Україні Молдова збільшила вихід до Дунаю, а разом із цим і можливість здійснювати перевезення Чорним морем. На вузькій прибережній ділянці побудовано пасажирський та вантажний порт із нафтотерміналом. Із Білоруссю країна має загальну систему річкових і залізничних шляхів.

Більшість сусідніх країн мають середній рівень економічного розвитку і є важливими економічними партнерами України. Водночас Україна має низку нерозв'язаних проблем, у першу чергу визначення, укріплення і забезпечення охорони своїх державних кордонів із Росією.

Причорноморська й східна частини України входять у так звану «дугу нестабільності» (колишня Югославія—Придністров'я—Абхазія— Південна Осетія—Карабах—Чечня). На території більшості цих районів відбувалися «локальні війни». Поблизу кордонів розташовані невизнані (частково визнані) країни, передусім самопроголошена Придністровська Молдавська Республіка.

Україна має протяжну й досить порізану берегову лінію. Чорне й Азовське моря утворюють єдиний водний басейн. Однак вихід у Середземне море й Атлантичний океан можливий тільки через протоки Босфор і Дарданелли, які контролює Туреччина.

Україна разом із сусідніми країнами є членом ряду міжнародних організацій. Серед них Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи, Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

ООН є універсальною, найбільш представницькою (193 країни) та найавторитетнішою міжнародною організацією. Вона була створена після Другої світової війни для підтримки і зміцнення миру й безпеки у світі, розвитку співробітництва між державами.

Рада Європи включає 47 держав і відкрита для всіх європейських країн, що визнають принцип верховенства права і гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян. Відповідно до статуту Ради Європи, мета діяльності цієї організації — «досягти більшої єдності між її членами для захисту та впровадження ідеалів і принципів, які є їх спільною спадщиною, і сприяння їх економічному та соціальному прогресу».

До *ГУАМ* входять Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова. Одним із завдань цієї організації є розробка й здійснення проектів доставки енергоносіїв до Європи.

ОЧЕС — міжнародне інтеграційне об'єднання, до якого належать 12 держав Причорномор'я, Закавказзя й Балкан, що охоплюють територію з населенням понад 330 млн осіб. Серед основних цілей організації — створення в Причорномор'ї режиму вільного руху товарів, послуг, капіталів; комплексне використання, підтримка й охорона ресурсів Чорного моря, забезпеченість власною сировиною.

Україна була серед засновників Співдружності Незалежних Держав (СНД), до якої увійшли 11 колишніх республік СРСР, але не ратифікувала його статут. 19 травня 2018 р. було підписано Указ про остаточне припинення участі України у статутних органах СНД.

Реформування адміністративно-територіального устрою України. Мета адміністративно-територіального устрою — раціональна організація управління регіонами, їх господарством, політичним і культурним життям. Відповідно до нього створюється система органів державної влади й місцевого самоврядування. За Конституцією, прийнятою 28 червня 1996 р., адміністративно-територіальними одиницями України вищого рівня є Автономна Республіка Крим, 24 області та два міста, що мають спеціальний статус, — Київ і Севастополь. До середньої ланки адміністративно-територіального устрою входять адміністративні райони та міста обласного підпорядкування (як правило, із населенням понад 50 тис. осіб), на які

поділяються АР Крим й області. У складі адміністративних районів є міста районного підпорядкування, селища міського типу й сільські ради; останні можуть охоплювати одне або декілька сіл. Вони належать до територіальних одиниць первинного рівня. На райони поділяється й територія великих міст.

Із 20 лютого 2014 р. АР Крим визначається як тимчасово окупована територія, згідно із Законом України від 15 квітня 2014 р.

В Україні існує практика, коли адміністративні та фінансові питання здебільшого вирішуються на загальнонаціональному рівні. Навіть обласні органи влади обмежені в цих правах. Недоліками такої системи є надмірна адміністративна централізація, надлишок повноважень на загальнонаціональному та обласному рівнях, недостатнє врахування потреб місцевих жителів. Високий рівень централізації в перші роки незалежності був визначений необхідністю зміцнення державного суверенітету. Зараз він стримує ініціативу на місцях, гальмує становлення місцевого самоврядування і робить адміністративний апарат занадто громіздким.

Водночас у високорозвинених країнах Європи процес змін завершився, і відбувся перехід від жорсткої вертикалі влади до децентралізації з її горизонтальними зв'язками. Повсюдно зростає роль регіонів, які наділяють значними правами. Отже, зараз в Україні відбувається процес децентралізації — передачі значної частини повноважень та бюджетів (грошових надходжень) від державних органів до органів місцевого самоврядування. Поступово формується така система адміністративно-територіального устрою: регіон—район—об'єднані територіальні громади (на середину 2018 р. налічувалося 630 громад).